

ІВАН МАКУХ

Іван Макух народився 17 вересня 1872 р. в с. Дорожів Самбірського повіту на Львівщині в бідній багатодітній сім'ї. Початкову освіту здобув в однокласній школі, яку не зміг закінчити через скрутне матеріальне становище. Із 1882 р. повторно навчався у чотирикласній школі, де набував знань з основ граматики та математики, що дозволило йому у 1887 р. вступити до Дрогобицької гімназії. У 1887–1892 рр. під час навчання у гімназії формувалися світоглядні орієнтири І. Макуха. Завдяки Л. Мартовичу та В. Стефанику він ознайомився із програмними ідеями Русько-української радикальної партії (РУРП), та під їхнім впливом передплачував партійні газети “Хлібороб” та “Народ”. Водночас популяризував ідеї українських радикалів серед жителів свого села, за що на п'ятому році навчання був відрахований із гімназії.

1892 р. І. Макух вступив до Львівської академічної гімназії, де через “невідповідну поведінку” зазнав переслідувань адміністрації закладу та перебував на особливому контролі Крайової шкільної ради. Відсутність коштів на навчання змусила його давати приватні уроки та працювати інструктором в Інституті св. Миколая у Львові. Постійна боротьба за виживання практично не залишала часу на самоосвіту, через що І. Макух, за його ж словами, не зміг “далеко вище піти в своїй політично-суспільній і економічній самоосвіті”. Упродовж навчання в академічній гімназії він продовжував захоплюватись ідеями РУРП, особисто познайомився з І. Франком та М. Павликом, які, за твердженням І. Макуха, “мали на молоде покоління просто революційний вплив”.

У грудні 1895 р. продовжив навчання на правничому факультеті Львівського університету. В період навчання в університеті вступив до студентського товариства “Академічна громада”, де працював скарбником фонду взаємодопомоги. Водночас продовжував давати приватні уроки, влаштувався на роботу в адміністрацію Наукового товариства імені Шевченка (НТШ). 6 лютого 1900 р. одружився з дочкою незаможного священика Григорія Гойвановича – Павлиною.

З 1901 р. І. Макух розпочав адвокатську практику в канцелярії адвокатів Горецьких у Львові, продовжуючи роботу в НТШ, де займався впорядкуванням матеріально-технічної бази на посаді адміністратора власності товариства. Як активний член РУРП редагував і видавав друкований орган радикалів – “Громадський голос”.

З початком революційних подій 1905 р. в Росії, разом із Грицем Гарматієм, підпільно співпрацював з російськими революціонерами та переправляв до Львова революційну літературу, яку із спільниками переховував у приміщенні НТШ. Після доносу та слідства не припиняв своєї діяльності і, окрім транспортування літератури, організував у Львові “криївку для віддиху” для революціонерів, які втікали від переслідувань влади з Росії.

У 1906 р., після складання адвокатського іспиту для продовження адвокатської практики, І. Макух переїхав до с. Більшівці (біля Галича) до канцелярії адвоката Цедербаума. Через географічну віддаленість від Львова змушений передати видавництво та редагування “Громадського голосу” П. Волосянку. Після завершення практики 1 січня 1907 р. І. Макух відкрив адвокатську канцелярію в Товмачі. Українське населення повіту, що відчувало брак адвокатів українського походження, за словами І. Макуха, “по кількох... розправах в суді, скоро прихильно поставилося” до його канцелярії. Здобувши авторитет серед місцевого населення, він значно розширив свою діяльність. Оселя адвоката стала місцем зборів і нарад “громадсько-політичного, освітнього і економічного характеру”.

Нові суспільно-політичні умови, раніше здобутий досвід відкрили перед І. Макухом перспективи кар’єрного та професійного росту в Товмацькому повіті. З перших днів перебування в місті він разом із М. Терлецьким, Г. Луциком та іншими радикалами розпочав активну роботу по розбудові народних читалень “Просвіти”, популяризації партійної ідеології. Уже за короткий період часу, за їх сприяння, постали 29 нових читалень в селах з переважною більшістю українського населення.

У ході виборчої кампанії 1907 р., що відбувалася на основі нового виборчого закону, І. Макух очолив повітовий виборчий комітет у м. Товмачі, що займався організацією зборів виборців,

передвиборчих віч, зустрічей з кандидатами в послы. На таких зустрічах виборці “ставили домагання до кандидата на посла, які він відтак, ставши послом, мав здійснювати у своїй парламентській діяльності”. Як голова комітету, І. Макух брав участь у роботі міжпартійної наради радикалів і націонал-демократів, що відбулася у березні 1907 р. в Станиславові. Покликана вибрати спільного кандидата від двох політичних сил, ця нарада завершилася безрезультатно – на протывагу радикалу Леву Бачинському націонал-демократи висунули кандидатуру Євгена Левицького.

У лютому 1908 р. І. Макух обраний кандидатом в послы по Товмацькій і Тисменицькій судових округах до Галицького сейму. В своїй передвиборчій агітації велику увагу зосереджував на організації масових народних віч, що відповідало концепції Української радикальної партії (УРП), покликаний “примусити панівний австро-польський режим до того... щоб він шанував права українців нарівні з іншими австрійськими народами”, наголошував на тих наболілих завданнях в національно-політичній і культурно-освітній сфері, що стояли на початку ХХ ст. перед свідомою українською інтелігенцією. Здобувши на тридцять голосів більше за свого основного суперника поляка О. Богдановича, І. Макух став послом Галицького сейму. З початком роботи нової каденції сейму у 1908 р. радикали і націонал-демократи, зважаючи на свою малочисельність, з метою консолідації сил утворили в сеймі Український клуб (12 осіб), який очолив Євген Олесницький. Секретарями клубу обрано І. Макуха та К. Левицького. Від радикалів до клубу також входили Павло Думка і Іван Сандуляк-Лукинів. У своїй парламентській праці І. Макух вирішував проблеми українського шкільництва, виступав проти намірів представників УНДП зосередити всі сили на боротьбі за нову виборчу реформу до Галицького сейму, яка дала б змогу зрівняти кількість мандатів українців і поляків у законодавчому органі краю, оскільки вважав, що “ця реформа могла настати на справедливій, тобто демократичній базі тільки як наслідок рішучого масового руху, а не легально-дипломатичних методів”. Одним з першочергових завдань, на переконання І. Макуха, залишалася справа поділу Галичини на українську та польську частини.

За свої критичні виступи на адресу шкільної системи освіти в Галичині І. Макух наражався на неодноразову критику польської преси: “Слова польського”, “Часу” та ін. Із своїм баченням політичних процесів у краї посол знайомив виборців та широку громадськість у щотижневих повідомленнях на сторінках газети “Громадський голос”.

Із початком нової сесії Галицького сейму 1909 р. відбулися зміни в керівництві Українського клубу: замість Є. Олесницького, який відмовився від посольського мандату, його очолив К. Левицький, а заступником залишився І. Макух. Основне вістря діяльності членів клубу спрямовувалося на вирішення тоді найактуальнішого для українців питання – внесення змін до закону про вибори до сейму, що гарантувало б виборцям Східної Галичини загальне, рівне, безпосереднє, таємне виборче право. Відсутність порозуміння між українським та польським представництвами, небажання останнього йти на компроміс, призвело до конфронтації та загострення відносин між ними.

Упродовж 1910–1913 рр. І. Макух продовжував опікуватися питанням народного шкільництва в Галичині. Неодноразово виступав із доповідями, у яких основний акцент робив на висвітленні незадовільного стану фінансування народних шкіл, вказував на відсутність достатньої кількості вчителів через низьку оплату праці, їх переслідування з політичних мотивів; звертав увагу на адміністративно-господарські проблеми.

У ході виборчої кампанії 1913 р. до Галицького сейму І. Макух здобув перемогу над своїм основним кандидатом з польського боку Урбанським. Спроба поляків висунути як альтернативу І. Макуху іншого кандидата – українського селянина П. Мазурика, зазнала невдачі через відмову останнього виступати проти його кандидатури.

З початком Першої світової війни І. Макуха мобілізовано до збройних сил до полку загального ополчення, а згодом як помічника жандармерії в Товмачі. Перебуваючи в інформаційній ізоляції через відсутність друкованих ЗМІ та інших засобів зв’язку, І. Макух залишився осторонь політичних процесів в Галичині і лише згодом дізнався про утворення Головної української ради (ГУР), Бойової управи та інших українських формувань. Із Товмача

у вересні 1914 р. його (разом із жандармським підрозділом) вислано до Солотвина на фронт проти російської кавалерії. Зазнавши поразки в сутичці з російською армією, підрозділ І. Макуха змушений відступити спочатку на Буковину, а згодом до м. Сиготи в Семигороді (Угорщина), звідки залишки частини були направлені до допоміжного підрозділу двадцятого полку загального ополчення в Словаччину. Виснаженого Карпатською кампанією, хворого І. Макуха у грудні 1914 р. звільнили з військової служби, після чого він переїхав до Відня, де проживав до липня 1915 р.

Перебуваючи у Відні, І. Макух налагодив відносини з більшістю провідних українських політичних діячів, що емігрували до Австрії у зв'язку з російською окупацією Галичини. На еміграції І. Макух виступав активним прихильником створення українських збройних сил з легіону Українських січових стрільців.

У травні–червні 1915 р. австрійським військам вдалося звільнити Галичину, після чого І. Макух, як делегат Крайового господарського товариства “Сільський господар” у Львові, “для списання воєнних шкіл в Галичині” отримав дозвіл Міністерства внутрішніх справ на повернення до Товмача, де залишалися його дружина та четверо дітей. Тут він продовжив адвокатську діяльність, але зважаючи на відсутність достатньої кількості роботи через наслідки окупації, головну увагу зосередив на першочергових проблемах: 1) допомозі селянам отримати т. зв. “воєнні причинки”, адже для більшості малограмотних селян було незнайоме розпорядження австрійського уряду, яким передбачалася грошова допомога (“причинок”) тим особам, що залишилися без годувальника; 2) відбудові знищених війною сіл на кошти австрійського уряду, які адвокат разом із маршалом повіту та інженером крайового відділу розподіляв між селянами, що зазнали під час війни матеріальних втрат; 3) направленні клопотань про постачання в повіт додаткової тяглової сили для обробітку землі, без якої селянам загрожував голод. За свою діяльність в Товмачі І. Макух відзначений австрійською владою “Цивільним хрестом за заслуги” II ступеня. Однак, через початок нових воєнних бойових дій нагорода до свого власника не потрапила.

З початком Брусиловського прориву у червні 1916 р. І. Макух змушений емігрувати з Товмача до Нового Санча. Згодом, на запрошення голови товариства “Сільський господар”, наприкінці листопада 1916 р. повернувся до Львова, де працював у централі та “Союзи для збуту худоби”. 1917 р. І. Макух брав активну участь в діяльності “Централі відбудови краю” (Краків). У травні 1917 р., як представник цієї організації, перебував в м. Сяноку, де контролював відновлювальні будівельні роботи. Упродовж 1917 р. разом з комісією Міністерства публічних робіт відвідував зруйновані села Східної Галичини. Водночас домагався від австрійського уряду звільнення від військової служби українських інженерів.

У травні 1918 р. повернувся до Товмача, де після проголошення незалежності Української Народної Республіки (УНР) пожвавилось суспільно-політичне життя. У березні 1918 р. в Товмачі разом з однодумцями організував віче, присвячене обговоренню проблеми визнання УНР центральними державами та підписання Брестського мирного договору. Український політикум розглядав ці віча, які відбулися у всьому краї, як відповідь на “польські протестаційні збори щодо західних кордонів УНР”. Восени 1918 р. активно проходила підготовка до перебрання влади в місті українською стороною, яку очолив І. Макух. Після відмови окремих колишніх вояків УСС, основною його опорою залишилося селянство. Таку діяльність І. Макуха помітило військове командування та намісництво у Львові, яке інкримінувало адвокату “бунт проти влади та державну зраду”.

Усвідомлюючи всю важливість політичного моменту, 31 жовтня 1918 р. І. Макух прибув до Львова, де провів консультації з членами Української національної ради (УНРади), з проводом Центрального українського військового комітету, після чого виїхав до Станиславова і передав наказ місцевому проводу перебрати владу. 1 листопада 1918 р., у день взяття влади, його обрали головою повітової національної ради в Товмачі. У “Товмацьких вістях” голова ради “вміщував адміністративні розпорядження, які охоплювали майже всі ділянки державно-громадського життя”.

З плином часу, проаналізувавши події, І. Макух прийшов до висновку, що вдалого результату вдалося досягти завдяки: 1) національній свідомості народних мас; 2) розгорнутій мережі

українських громадсько-політичних організацій; 3) політичній організованості та дисциплінованості; 4) відсутності релігійних та обрядових протистоянь; 5) тісній консолідації політично-партійного життя; 6) піднесеному бойовому духу на фронті; 7) жертвній праці інтелігенції.

Основними причинами, що призвели до поразки українців у боротьбі за власну державу, І. Макух вважав: 1) невідповідну підготовку політичного проводу ЗУНР; 2) неусвідомлення керівництвом УНДП важливості подій; 3) брак урядових кадрів; 4) відсутність професійних військових старшин, воєнного спорядження та амуніції; 5) нестачу населення для формування Збройних сил; 6) допомогу європейських держав Польщі; 7) перевагу в містах польського населення та ін.

Уже 15 листопада 1918 р., після налагодження роботи повітової національної ради, І. Макух прибув до Львова, де на нараді державних секретарів критикував роботу уряду та запропонував зменшити кількість членів Державного секретаріату до 5 осіб. На засіданні УНРади 18 листопада 1918 р. І. Макух виступив з повідомленням про організацію влади на місцях, яка була позбавлена (через події у Львові) відповідних директив із центру. Також І. Макух вважав за необхідне перенести Державний секретаріат зі Львова до провінції, оскільки він, “знаходячись далеко від фронтових дій, позбудеться щоденного страху перед кулями, а що найважливіше, увійде в зв’язок з повітами та цим способом підкріпить їх морально”. Не знайшовши підтримки, І. Макух відмовився від посади державного секретаря громадських робіт. Газета “Діло”, надрукувавши інформаційне повідомлення про засідання УНРади 18 листопада 1918 р., повідомила: “Вчорашнє засідання замітне між іншим тим, що д-р Іван Макух, державний секретар публичних робіт, вніс свою димісію. Д-р Макух є того погляду, що в теперішнім моменті Секретаріат повинен бути складений виключно на діловій основі, політично-партійні моменти мусять уступити місця виключно діловим признакам. Це й було причиною димісії”.

Наприкінці грудня 1918 р. І. Макух на зустрічі в Тернополі з Сидором Голубовичем запропонував йому перенести Державний секретаріат до Станиславова, у зв’язку з кращим географічним

розташуванням міста та зручним залізничним сполученням. Ще в грудні того ж року С. Голубович, за порадою І. Макуха, переносить уряд до Станиславова.

На початку січня 1919 р. на виділі УНРади в Станиславові обрано новий склад Державного секретаріату. 10 січня на засіданні уряду І. Макух погодився очолити Державний секретаріат внутрішніх справ після виконання трьох його умов: 1) розмежування цивільно-адміністративних та військових функцій; 2) зміцнення армії; 3) підпорядкування жандармерії секретаріату внутрішніх справ. 15 січня 1919 р. він запропонував покликати на військову службу всіх богословів-українців (без зброї); всіх українців 1885–1900 рр. народження; учнів середніх шкіл, яким виповнилось 18 років.

І. Макух, разом з М. Мартинцем, в обіжнику повітовим комісаріатам 18 січня 1919 р. видали рекомендації щодо організації весняних польових робіт.

У дискусії над звітом голови уряду на засіданні УНРади 4 лютого 1919 р., І. Макух підтримав основні тези виступу С. Голубовича. Зокрема, він погодився із зауваженнями щодо діяльності адміністративних інститутів: “Критика адміністрації з малими виїмками слухна. Як устроїти повітову самоуправу, щоб населення мало вплив на адміністрацію, щоб населення не було експериментом для адміністраторів?!” Незважаючи на важку хворобу, державний секретар здійснив ряд заходів, спрямованих на зміцнення становища уряду. Серед них – одним із найважливіших стало заснування Школи державної жандармерії, що мала стати “безсторонньою сторожею внутрішнього державного порядку на підставі права”. При школі створено курси поліцейських старшин. Для боротьби з корупцією та хабарництвом засновано посаду Державного ревізора, яким став М. Воробець. Після проголошення злуки УНР і ЗУНР, І. Макух на засіданні Державного секретаріату 25 лютого 1919 р. за участю С. Петлюри, запропонував у всій Українській Народній Республіці утворити єдину адміністрацію і жандармерію. Для реалізації цього рішення він запропонував створити спільну комісію.

У своїй законодавчій діяльності І. Макух послідовно дотримався програмних положень УРП. Така позиція державного

секретаря внутрішніх справ прослідковується під час голосування за земельний закон, який незважаючи на зауваження І. Макуха, ухвалено 14 квітня 1919 р. Згідно з ним вся поміщицька земля конфісковувалася та розподілялася між селянами та насамперед між вояками УГА та їх вдовами. Питання відшкодування поміщикам за конфісковані земельні наділи мав вирішити сейм.

І. Макух підтримував виборчий законопроект, внесений на обговорення В. Лисим, відповідно до якого створювалися окремі виборчі округи для українців, поляків, євреїв, німців з певною кількістю послів для всіх національностей. Виборчим правом наділялися всі громадяни ЗУНР, яким виповнилося 20 років. Загальна кількість послів складала 226 осіб.

З'їзд УРП на початку 1919 р. обрав головою партії І. Макуха. Тоді ж ухвалено ряд постанов, спрямованих на подолання негативних тенденцій, що зародилися в партії упродовж останніх років.

25 травня 1919 р. Державний секретаріат змушений покинути Станиславів та переїхати у Бучач, внаслідок чого відбулася реорганізація структури державного управління – створено посаду Диктатора, яку обійняв Є. Петрушевич. І. Макух не визнав політичних нововведень і відмовився від посади Уповноваженого Диктатора.

В умовах панування польського режиму І. Макух повернувся до Товмача, де разом із М. Мелишиним, В. Мериндою, А. Кодийським, розпочав відновлювати знищені війною народні читальні. За його сприяння до 1928 р. споруджено бурсу в Товмачі. Не полишав І. Макух й політичної діяльності. Після оголошення польським урядом виборів до польського сейму і сенату в Східній Галичині у листопаді 1922 р., колишній державний секретар скликав Загальні збори в Товмачі, присвячені виборчому питанню. У своїй доповіді І. Макух заявив, що польський уряд не мав права проводити вибори в Східній Галичині, оскільки доля цієї території з погляду міжнародного права ще не вирішена. У підсумковій ухвалі зборів вирішено бойкотувати вибори та виконати розпорядження Міжпартійної ради, члени якої вважали що у разі їх проведення “Польща мала б сильний аргумент перед Радою Амбасадорів за визнання за нею Східної Галичини, бо українське населення взяло

участь у виборах, а тим самим погодилося з фактом про належність до Польщі”.

На початку 1920-х рр. УРП значно зміцнила свою структуру. У 1922 р. відновлено видавництво друкованого органу партії – газети “Тромадський голос”, проведено перереєстрацію членів, доповнено та змінено політичну програму партії. Упродовж 1921–1923 рр. проведено значну організаційну роботу на місцях, в результаті якої навесні 1923 р. в повітах Галичини функціонували 22 повітові організації. До травня 1923 р. УРП входила до складу Міжпартійної ради. З’їзд партії 1 квітня 1923 р. знову обрав її головою І. Макуха, першим заступником голови – Л. Бачинського, головним секретарем партії – О. Навроцького. На з’їзді ухвалено нову програму партії, яка передбачала соборність “при повній державній самостійності і суверенності українського народу на всіх його етнографічних землях”.

Важливим етапом у подальшій розбудові партії став крайовий з’їзд УРП, що відбувся 6 квітня 1924 р. Його відкрив вступною промовою голова партії І. Макух. У своєму виступі він наголосив на важкому становищі українського народу, що знаходився під польською окупацією, виокремив найважливіші завдання партії. Особливу увагу, на його думку, потрібно було звернути на професійну організацію українського селянства, “бо тільки ця організація з беззахисної селянської маси створить силу, яка змінить українське селянство в його боротьбі за загальнонаціональні, політичні, культурні й економічні права”. Промовець розкритикував тактику уряду ЗУНР і вважав, що “цей уряд мусить зазнати долі програної сторони та відійти, щоб на його місце прийшов новий авторитетний національний представницький орган”. Обрано нову Головну управу УРП у складі: Л. Бачинський – голова, І. Макух та М. Рогуцький – заступники, О. Навроцький – секретар, В. Кіцула – скарбник, О. Павлів – головний редактор. Основне завдання партії її члени вбачали у поширенні масових вічевих акцій, “провадити солідну й щоденну працю над розбудовою твердих підвалин національного життя”.

Упродовж другої половини 1920-х рр. І. Макух послідовно реалізував задекларовані з’їздом програмні завдання партії. За його участю відбулися демонстраційні віча в Станиславові, Самборі,

Тернополі, Бережанах, Косові, Коломиї, Стрию, Дрогобичі та ін. На них порушували питання боротьби за українську школу, за повернення влади в повіті представникам української нації, за повне національне визволення.

14 лютого 1926 р. у Львові відбувся об'єднавчий з'їзд УРП та волинської організації УПСР, на якому І. Макух виступив з доповіддю про завдання громадської самоуправи. Підсумком роботи з'їзду стало утворення Української соціалістично-радикальної партії (УСРП) та обрано її керівні органи. Очолив організацію Л. Бачинський, його заступниками обрано І. Макуха та С. Жука.

Крім політичної діяльності, І. Макух залишив помітний слід в кооперативному русі Галичини. У Товмачі заступник УРП був головою наглядової ради “Спількової торгівлі” і молочарні, а також правником “Селянської каси”. Однак через брак часу не надавав роботі в кооперативах належної уваги.

У ході виборчої кампанії 1928 р. до сейму та сенату УСРП, яка відмовилася блокуватися з УНДО, набрала 272 тис. голосів, що дозволило їй провести в сенат своїх представників. Одним з послів УСРП обрано І. Макуха. У парламентській діяльності до його компетенції належали питання правового захисту українського населення від свавілля польських чиновників та владних органів на місцях. У своїх парламентських виступах, інтерпретаціях І. Макух “викривав надужиття адміністрації і невимовно тяжкий і гострий режим супроти українського народу”.

Вибори до сейму та сенату згубно відбилися на фінансовому стані партії. В особливо скрутному становищі опинилася партійна газета “Громадський голос”, наклад якої в час виборів зріс до 20 тис. примірників. Водночас І. Макух запропонував заснувати загальнонаціональний часопис, який “ширив би національну свідомість серед безпартійної маси та заступав соборницько-незалежницьку лінію”.

Значною втраатою для УСРП стала смерть голови партії Л. Бачинського 12 квітня 1930 р. На похороні, що відбувся в Станіславові, І. Макух в своїй промові “звеличив заслуги небіжчика як неустрасимого борця за права народу, за його політичне й

соціально визволення, за вільну й незалежну Україну”. У 1930-х рр. Головну управу УСРП очолював І. Макух.

Вибори до сейму та сенату 1930 р. проходили в надзвичайно складних політичних умовах. Об’єднаний список УСРП УНДП і УСДП, зважаючи на численні зловживання польських властей, значно погіршив результат українських партій у порівнянні з попередніми виборами. Так, на думку І. Макуха, “українці дістали лише третину мандатів з того, що їм належалося”.

Одним з основних напрямів діяльності посла сенату стала спроба притягнення до відповідальності винних у пацифікації, “себто поліцистів та урядовців, і признати відшкодування всім, хто під час пацифікації потерпів шкоду”. Законопроект голови УСРП розглядався на засіданні адміністративної комісії. Виступ міністра Складковського викликав гостру дискусію, але це не призвело до змін у законопроекті. І. Макух активно виступав проти нового закону про громади, із введенням в дію якого планувалося запровадити волості (ліквідувалася попередня автономія громад, а українське сільське населення втрачало контроль над місцевою адміністрацією). Підсумовуючи сенатську діяльність голови УСРП, варто підкреслити, що більшість його промов спрямовувалися проти свавілля польського режиму в Західній Україні.

І. Макух, як і УСРП загалом, виступив противником польсько-українського зближення, паростки якого заклав у 1935 р. прем’єр-міністр Польщі Славек. Щоб показати усю “шкідливість угоди для українського народу”, УСРП організувала ряд повітових міжпартійних нарад в Станиславові, Рогатині, Коломиї, Городенці, Самборі, Заліщиках, Тернополі, на яких голова партії розкритикував умови угоди.

Один з найважчих періодів в житті І. Макуха пов’язаний з початком Другої світової війни та вступом Червоної армії 17 вересня 1939 р. в Галичину. Уже 27 вересня 1939 р. провідний діяч УСРП отримав звістку про арешт. Того ж дня він покинув Товмач і перебрався в с. Горошів Борщівського повіту на Галичині, де переховувався у своїй дочки від можливих репресій з боку радянської влади. Брак інформації про події в Галичині, арешт дружини та її депортація в Казахстан, невизначеність та матеріальна скрута

надломили та погіршили морально-психологічний стан І. Макуха. “Дійсність, – писав він у своїх спогадах, – у протиставленні до крикливої пропаганди й пісень, що лунали щоденно з мегафонів “про радісне й щасливе життя”, була чорна. Вона полиновою гіркістю падала на людські душі й ширила антикомуністичні настрої в краї, а місцевих комуністів лікувала від комунізму, якщо це були люди з сумлінням”. Переховуючись від радянської влади, І. Макух зміг уникнути арешту та репресій, на відміну від інших провідних діячів УСРП, УНДО, членів громадсько-політичних організацій та формувань.

З приходом німецьких військ становище І. Макуха значно ускладнилося. Він і надалі переховувався в с. Горошеві, а з травня 1942 р. переїхав до Товмача. 10 липня 1942 р. місцевий орган жандармерії зробив на колишнього керівника УСРП донесення, у якому звинувачував його у підбурюванні місцевого населення проти нової влади. Проте політичний референт гестапо, що приїхав зі Станиславова розглядати справу І. Макуха, вказав на безпідставність звинувачень та звільнив його від арешту, після чого останній вирішив переїхати до Горошева, де перебував до березня 1944 р.

Прогнозуючи поразку Німеччини у Другій світовій війні після битви під Сталінградом, а разом з нею відчуваючи непевність у майбутньому, І. Макух разом з родиною 11 березня 1944 р. покинув Горошів та поїхав до Устрик Долішніх, що поблизу Сянока, звідки переправився спочатку до Ваграйна (Австрія), а згодом до м. Галяйн (Зальцбург, Австрія), де і помер 18 вересня 1946 р.

Література: Макух І. На народній службі. – Київ, 2000; Західно-Українська Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Т. 2. – Івано-Франківськ, 2003.

Ольга Боднар